

A közhatalom, amely megvédte a gazdagok magántulajdonát a szegényekkel szemben s ezáltal az utóbbiakat az előbbieik szolgálatába kényszerítette, az osztályviszonyok fejletlensége mellett csak a társadalom kisebbségével szemben töltötte be ezt a szerepet. Elsőrendű szerepe, amelyet a társadalom többségével szemben játszott, a többség érdekeinek s ebben az értelemben a közérdeknek biztosításában állott. Működése elsősorban arra irányult, hogy megvédelmezze a többség tulajdonát belső és külső támadásoktól, megszervezze a közlegető használatát a többség érdekében, gyarapítsa az utóbbi vagyonát, más társadalmak ellen vezetett rablőhadjáratokon. A türk fejedelem, amidőn arra hivatkozik a nevezetes orkhoni feliratokban az utókorral szemben, hogy hadjárataival népét gazdaggá tette, a pásztortársadalmak közhatalmának e közérdekű működését juttatja kifejezésre.

EBÉD A GYEPSORON

Irta: VERES PÉTER

A Gyepsor a falu szélén van. Előtte szikes mezőség, amelyen mező helyett liba, disznó és tehénganaj. Utóbbiak persze csak amig megszáradnak, mert akkor a Gyepsor lakói felszedik tüzelni. Igaz, tiltják az urak, különösen a megyeiek, mert soványodik a föld, de mit lehet itt tenni? A Gyepsor ősidők óta innen tüzel és a község urai meg a legelőbirtokosság gazdái és csőszei nem merik magukra venni az átkot, ami rájuk hullna, ha szigorúan vennék a törvényt. Valójában ők maguk is, bár félnek a megyei uraktól, de belátják, hogy mivel főzön a szegény ember, ha még a ganét sem szedheti fei. Erdő nincs, fára meg még a gazdának sincsen pénze. Így aztán ezt a dolgot, ami igazában lopás volna, ha a tulajdonra vonatkozó törvények érvényesítéséhez volna valakinek erkölcsi bátorsága, el szokták nézni. Vannak még ilyen fordított dolgok itt-ott, hogy a tulajdonosoknak a sajátjuk megvédéséhez, ha volna is hatalmuk, de nincs erkölcsi bátorságuk.

A Gyepsor tulajdonképpen nem egy sor ház, mint gondolni lehetne, mert lassan-lassan kijjebb nő. Eredetileg vályog-gödrök voltak itt, amelyekben libák fürödtek és gyerekek fulladtak be. Időnként az így hasznavehetetlenné vált területet eladogatták olyan embereknek, akik megunták a szüleikkel, anyósukkal vagy testvéreikkel való veszekedést és építettek ide maguknak egy kis viskót. Ki miyet tudott. A nyomoruságnak is meg vannak a változatai. Az ittlakók persze földmunkások, illetve hivatalosan napszámosok. Van azért egy-két burzsuj is a kerületnek. Ezek is mint szegények kerültek ide, aztán valami módon, amelynek csak az Isten a megmondhatója, aki az embereket állítólag szemmel tartja, összeszedték magukat s aztán mert megszokták itt, hát itt maradtak. Főleg azért, mert nagyon szegény emberek között nagyszerű a helyzete egy-két módosabbnak. Mindent olcsóbban vesznek tőlük és drágábban adnak nekik, mert a szegények bőkezősége határtalan. Fillérek szegyelnek alkudozni, viszont a módosoknak meg nem szégyen, mert róluk mindenki tudja, hogy nem az a pár fillér hiányzik nekik. Persze ezek azért csak olyan gazdák, akik az igaziak között még koldusoknak számítanak.

Vannak itt aztán még olyan módosabbak, akik azért szeretnek itt lakni, mert innen a legkönnyebb lopni menni. Tehenüket, disznójukat a határból tartják s ide könnyebb beosonni egy hát lopott dologgal, mint a falu közepébe. Sunyi kis vedlett napszámosok ezek, mint a többi, de a házuk és az udvaruk teli. Végig építve a kushadt viskó vonalában a kerítésmenté kisebb-nagyobb ólakkal, amelyek mindegyikében jószág.

Ezek azonban kivételek. A nagy többség olyan emberekből áll, akiknél nehezebben kerül meg egy malac, mint egy gyerek s néhol még tyuk sincs vagy ha akad is egy-kettő, olyan megbecsült jószágok, hogy az ágyra járnak tojni s kevesebbet éheznek, mint a gazdájuk.

Igy van Dankóéknál is. A házuk a Gyepsor egyik legelhagyatottabb háza. A faláról lemosta az eső a meszet, a tetőn a gyékény meg-megcsúsзва, elül a káka fel van kunkorodva, hátul meg vastag zöld moha takarja a rothadást. A szegést lehordta a szél, a széldeszakát elszitta a nap s mellettük köpűnélküli ócska vasvillák vannak beleszúrva és káposztakő darabok ráhajítva, hogy el ne hordja a sarkát a vihar. A járókelők, ha idegenek, mindig fel-felnéznek s talán kijebb is huzódnak, nehogy véletlenül a fejükre essen egy kődarab vagy egy villa. Csak a gyerekek játszadoznak gondtalanul alatta. A macskák, ha szerelmeskedni be akarnak menni, nem keil, hogy a padajtóra kerüljenek, amely egyébként szintén ki van fordulva a sarkából s szeles időben kellemetlenül nyikorog, hanem bemehetnek a tetőn is. A padláson persze kis, kerek lyukakat vert az eső, ahogy becsepeg s helyenként már a falban, úgy belül, mint kívül kékes-barna sávokban futnak le a beázás helyei.

Ez a Dankó is napszámos. A rokonai sok mindent értenek, de főleg, hogy „nem erre a világra való ember“. Amint sok mindent értenek, de főleg azt, hogy nagyon szegény és hogy sok a gyereke. Mert ha igazis, hogy felelősségérzés nincsen bennük, de valami rokoni összetartozás mégis kötelezi őket. Kellemetlen kötelességek hárulnak rájuk, a lelkiismeretüket háborgatja és az egész életüket feszélyezi, hogy éheznek s hogy segíteni kellene rajta, amíg nekik még van valamilyük. S aztán, ha gyereke születik, az is nekik baj, ha halottja van, szintén. Ilyenkor nem lehet kibírni. Ezért legcélszerűbb az ilyen szerencsétlen rokonnal haragban lenni, mert ez felmenti az embert a kötelesség alól.

S haragot szerezni nem nehéz. Pár irigy szó, amit a koldus testvér vagy a felesége kiereszt a száján, vagy a meg nem fizetett kölcsön meghozza s azután már nem keil törődni az elveszett emberrel.

Haragra már az is ok volt, hogy elvette ezt az asszonyt, aki lánynak olyan volt, mint egy debella s asszonymak olyan, mint egy tehén. Évrőivére meg van neki a borja, többnyire lányok. Egyik meghalt, a másik megmaradt: jut is, marad is.

Dankóné — szegény — valamikor jótestű lány volt, de most már leromlott. Arca fekete-sápadt, szája keserű s ha sokat beszél vagy veszekedik, a szájszéle habzik. Melle kiszáradt s ha mégis szoptat, mint két turós zacskó lötyög a hasa fölött. Hasa pupos mindig, mintha állapotos volna s már évek óta nem nagyon lehet ezt rajta észrevenni. Csak azt, hogy már megint szoptat. Hajdani telt lábai most még vastagabbak, dagadtak és viszeresek, szederjes, kék csomók ülnek benne. Azért a szomszédasszonyoknak van lelkük azt mondani, hogy Csöszi Balog jár hozzá, mióta az ura odavan. Ez a Csöszi kis, sunyi ember, módos és özvegy, le-

génykori komája Dankónak s annyi igaz, hogy néha megáll Dankónéval és megkérdezi, hogy hogy van.

Dankó ugyanis odavan. Elment a Dunántulra nyári hónaposnak a legnagyobb lánykájával. Atéhezték a telet, hol volt görhe, hol nem s mi-helyt lehetett, menekül. Legalább ott kosztot kap. Hazaküldeni persze nem tud, mert majd a végén fizetnek, de legalább eszik. Hogy Sári hogy él itten a gyerekekkel, az az ő gondja. Dolgozzon ő is. Dankó nem tehet róla. Ő nem oka, hogy nincs kenyér. Annak se, ha nincs munka és annak se, hogy keveset fizetnek. Ő elment megint dolgozni és letette a gondot. Gondolkozzon az asszony. Annak is ő az oka, hogy annyi gyerek van? Más asszony elcsinálja magától, ebből meg úgy folyik, mint az iskolából. Így gondolkozott ott a messzi sommásságban és este, ha megetette a jószágot, kiverte a pipáját, betette a bagót és nyugodtan aludt, amíg nem dudált az elsőbéres. Neki mérik a komenciót.

Dankóné hát úgy él, mint az égi madarak. Járja a határt. Kölcsönt ő már nem kap, rég tul van a hitelképességen. Napszám nincs, mosás sem igen akad. Nem is igen adnának neki, mert piszkos, talán még tetves is, gondolják a gazdasszonyok és a boltosné naccságák, nehéz a keze meg minden, hát inkább csak a fürge lecse-locsikat hijják, akik lánykorukban megszokták, hogy kell az uri házaknál dolgozni. Dankóné meg csak nap-számoslány volt. Megaztán még attól is tartani lehet, hogy ellopná a fél kamrát a rongyos és éhes kölykeivel.

Ugy él hát, ahogy tud. Hajnaiban fölkel, veszi a zsákot és megy ki a határba. Egyszer szikfűvet szed, máskor bolonditót, nadragulyát, vad mályvalevelet, mikor minek az ideje. Ha a meleg záporok kihozzák a gombát, azt szed. Nyírás előtt bejárja a birkatelkeket, a juhászok a rühes és beteg birkák faráról levágják és eldobálják a ganéjjal összeszáradt koloncokat, ő felszedi és melegvizben kimossa és eladja a zsidónak a tiszta gyapjút. Aratás után a tarlón szedeget, ősszel a krumpli-, tengeri- és répaföldeken böngész. Téüire meg hazajön Dankó, csinálnak megint egy gyereket, pár hétig élnek abból, amit hoz s tavaszig együtt éheznek. Ez így megy évről-évre.

Az egészben az a baj, hogy nagy már a konkurencia. Hajdan az ilyesmi a legszegényebbek kiváltsága volt, ma pedig mindenki ebből akar már élni. Csapatostól özönlének ki a határba és elfalják a szegényektől, ami az övék. Sőt vannak kapzsi emberek, akik szekérrel mennek szikfűért és beléndekért és valósággal letarolják, kirabolják a telephelyeket.

Rendszerint déitájban jön haza. A gyerekei addig ott hancuroznak mosdatlanul, fésületlenül egyingben, félpucéron az udvaron, a gyepen, ha jó meleg van fürdenek a gödrökben. Ha van kenyér vagy görhe, esznek, ha nincs, várnak, sirnak és veszekednek. A kicsik a nagyobbakon kuncognak. Szopós most már nincs, mert elvitte a bélhurut.

Néha különböző csereüzletekkel szereznek a többtől egy-egy darab kenyeret. Egyik fiu, a Pista egy görhéért tíz cigánykereket vet, pofonokat számoltat le magának és bizonyos számokig a víz alatt marad, de a lányok ilyeneket nem tudnak. Ilyenkor különben, ha valami kerül, nagy veszekedés van köztük az eosztáson. A kicsiknek muszáj adni, mert úgy ordítanak, hogy felverik a Gyepsort, pedig ez ott nem ujság. A legszivesebben bezárnák őket a nagyobbak a házba, de nem lehet, mert a kilyesiek is van törve. Pista különben úgy segít magán, ha valamit szerez,

hogyan elszalad ki a határba a csordakuthoz és ott eszi meg.

Most beléndeket hozott Dankóné. A napokban zápor volt és igen buján nőtt egy gulyateiken. Tele a zsákja, még a kötője is megtömve. Alig fér be a kisajtón. Lehet vagy harminc kiló. Ledobja a pitarba, kiteríti a nedves hűvös földre, leül pihegve a küszöbre és átkozza a kölyköket a rendtelenség miatt. A nagyobb lányokat, hogy miért nem gondolnak a kicsikre. Összepiszkoltak mindent, csupa bűdösség az egész ház. Meg kellene őket verni, de ei van fáradva, majd később. Azok meg követelőznek, hogy adjon kenyeret. Nem hiszik, hogy nincs. Fölnyitja nekik a ládát, az egyedüli helyet, ahová még be lehet valamit zárni. Most menni kell, eladni a dudvát és hozni valami ennivalót. Ő maga is éhes. Két görhét tett a zsebébe, azon volt meg máma. S mert nehéz volt a terhe, nagyotat ivott a mezei kutakból.

Veszi hát és viszi a zsidóhoz. Jó napja volt ma. Hetven fillért keresett. Elhatározza, hogy egye meg a fene, vessük ki a drágát a hasból és csinál egy kis jobb ebédet. Vesz a székben egy negyedkiló tehénfaggyut, — boldogabb időkben szappant főztek belőle —, hozzá tiz deka valódi disznósirt, olyant, amelyikben a hentes már kolbászt és pecsenyét sütött, nagyon finom ízű és igen olcsó és főz egy kis tört krumplit. Sója, paprikája most van, ami pénze megmaradt, azon meg vesz mindert krumplit, a legolcsóbbikból, a valódi takarmánykrumpliból, abból többre telik. A zsidótól a hentesig pár pernyi ut. Ez alatt csinálta meg a számadást, hogy miből mennyire telik a pénzből.

Felfrissülve sietett hazafelé. Még beszélgetni is csak rövid időre állott meg pár helyen. Magafajta koldusokkal persze, mert vele már nem igen áll szóba másféle ember. Főleg a lelőhelyekről érdeklődtek tőle, de nem árulta el, mert délután még hozni akart egyszer, ha addig ki nem rabolják a helyet.

Lelkendezve várták otthon. Akár az öreg fecskét az eresz alatt a pocosszáju fiókák. „Na, menjetek tűzrevalóért, én meg hámozok krumplit” — mondta nekik. Azok elszaladtak a mezőre és szedtek egy-egy kötő vagy csak ingalj ganét — némelyiknek nincs is kötője, — retkes térdük és fehérlő combjuk messziről látszott, ahogy felfogva az ingüket, hátrafeszülve cipelték a tüzelőt. Hogy piszkos lett az inguk, nemigen törődtek vele, mert amugy is fekete volt a földtől és sárga a hugytól.

Dankóné ezalatt a küszöbön átkozódott. Szidta a boltost, mert rossz krumplit adott. Fekélyes volt és poshadt, felét el kellett hányni s mire meghámozta vörös majd kékesbarna színt játszott. Mindegy, már régen nem ettek meleg ételt, málén és rozskenyéren tengődtek, néha főzött egy kis köménymagos levest, köménymag és zsír nélkül, teát minden nélkül, ezerédesselel édesítve, paszulyt hagymával, de zsír nélkül vagy lebbencslevest, krumpli és szalonna nélkül. Most jóllaknak egyszer. A faggyúval összesütött peesenyezsirnak csudajó szaga volt, betöltötte az uccát. A gyerekek ott lebzseltek a katlan körül, fújták a tüzet, mert nyers volt a gané és füstölt, a szunyogok befulladtak volna a pitarban. S minden pillanatban belenyultak egy csorbaszélű fakanállal a kondérba, megnézni, hogy megfőtt-e már. Amit megnéztek megették félnyersen. Az anyjuk hiába veszekedett, nem ért semmit. Különben is neki dolga volt. Rendbehozta a házat és megfésülködött, mert a zsák lecibálta a kontyát.

Közben átjött a szomszédasszony. Az is ilyen szegény, legföljebb,

hogyan van egy kotlóalj csirkéje és néhány piszkoscsőrű kacsa lézeng a gödrökben. Gyerekei nincsenek, de viszont háza sincs. Lakó a szomszédház gazdájánál, egy öregasszonynál, aki hat gyereke mellett úgy él, mint az égi madarak, meg mint Dankóné, a határból. Ő jobban él, mert az ura is itthon van és néha mégis keres valamit. Ő is odavoit, de csak egy hát tőzegganét hozott, mert nem talált egyebet. Egy helyen talált pár bokor szekfűgombát, most aziránt érdeklődik, hogy mennyiért és hol lehetne eladni. Mutatja is a gombát, de biz az nem valami szép. Tehéngané aiattnőtt, tul kövér és nagyon összetört. Vajjon hol lehetne elsütni? — kérdezi és arról beszél, hogy ő nem enné meg ezt a vacakságot, meg hogy mit tudnak szeretni rajta, hiszen érzik a tehéngané szaga rajta. Azután ravasz, kerülő uton ki akarta venni Dankónéból, hogy hol rakódott meg. De az nem ment lépre. Nem árulta el a lelőhelyet. Nem érdemes cimborát fogni, mert ha csak egy jönne, de az megint hi egy másikat, végül egész banda alakul s vagy nem jut nekik vagy elzavarják a csőszök.

Már ennének, de ez a bibic (igy hívják a többiek) nem akar elmenni, a krumpli megfőtt, a gyerekeket alig bírja visszatartani. Ideje, hogy menne már, mert a szegény ember restel idegenek előtt enni. Szégyeli a gyerekek falánkságát, a marakodásukat, a silány ételt, meg azt, hogy nem illik enni, ha a vendéget nem hívhatjuk meg. A szomszédasszony ugyan többször is mondta, hogy csak egyenek, ő már megebédelt (nem volt igaz, egy szelet kenyeret vágott be), de mégis csak köntőrfalaztak.

Azonban, mivel a krumpli nem várhat, mert megmered és mert már a jó hagymás, paprikás, peccsenyeszagú zsirt is rátette, a faggyutepertőt is rászórta, hát csak hozzáfogtak.

A pitar földjén tálaltak. Tavasztól őszig ez az asztal. Ami különben nem fontos, csak legyen mit enni. S az sem, hogy a tálalás csak annyiból állott, hogy a három kisebb gyerekeknek rakott egy csomót egy összevert lemeztálba, a másik három meg az anyjával a kondérból evett. A kicsik leültek a földre a tányér mellé, de a legnagyobb a lábaközé vette, hogy biztosítsa magának a tepertőket, meg a kikaparást. Ezen összevesztek. Panaszkodtak az anyjuknak, hogy Böske mind kieszi a tepertőt. Emiatt az anyjuk a fakanállal a fejükre vert párat. Piszkos könnyük felvegyült a krumplival.

Megették egy cseppig. Nagy szörnyűségére a szomszédasszonynak, aki kákabélű kis asszonyka volt, idült méhbajjal és rossz gyomorral. S még a kondér alján is összevesztek, hogy ki kaparja ki. A nagy sárga macska, amelyik előkerült valahonnan s amelyik állítólag egerek helyett a szomszédok csirkéit fogdosta és az egész környék tejesfazekáiban szokott nyalakodni, télben meg a szalonnákat rágja körül a módosok padlásán, már csak a fekélyes és főtlen krumplikat kapta, amit kihajigáltak.

A gyerekek jóllaktak és elszéledtek. Dankóné is vette a zsákot. Izgatta a lelőhely, hogy valaki rátalálhat. A szomszédasszony meg átment a harmadik szomszédba egy módosabb asszonyhoz és elmesélte, hogy micsoda falás ment végbe Dankóéknál. S együtt állapították meg, hogy nincs mit sajnálni őket, egye meg a fene a béliüket, nincsen beosztásuk, megennék azok a világot. Amikor van, ugyan van, télben meg kornyadoznak... Ó!... Ó!...

IFJU JÁNOS KIRÁLY

(Egy erdélyi évforduló)

Irta: SZENTIMREI JENŐ

Julius 7. nevezetes történeti évforduló. 1540-ben, most négyszáz éve, július 7.-én született Budavárában, Szapolyai János és Jagiello Izabella ágyából kicsi János Zsigmond, az utolsó választott magyar király, Erdély és a Részek első tényleges fejedelme. Az első és utolsó unitárius fejedelem.* Az ő nevéhez fűződnek többek közt az egymást kiegészítő tordai és marosvásárhelyi országgyűlések gyakran emlegetett vallásszabadságos törvényei, melyekkel egész Európának elébevágott akkor egy félbalkáni vazallus fejedelemség: Erdély. Huszonhét éves volt az apa, mikor Temesvár alatt izzó vastrónusba ültette Székely Dózsa Györgyöt, a parasztkirályt és huszonnyolc éves volt a fiu, mikor az erdélyi rendekkel ezt az articlust emeltette törvényerőre:

„Urunk ő felsége, a mint az ennekelőtte való gyűlésekben országával együtt végezett a religio dolgáról, azonképpen a mostanin is ezt meg erősíti, hogy t. i. a predikátorok minden helyen hirdessék az evangéliumot, kiki az ő értelme szerint és a község, ha venni akarja, jó ha nem, senki rá ne kényszerítse, az ő lelke azon meg nem nyugodván; de tartasson olyan prédikátort, a kinek tanítása ő neki tetszik. És ezért senki a superintendensek közül, se mások a predikátorokat meg ne bánthassák, a religioért senki ne szidalmaztassék az előbbi constitutiók szerint. Nem engedtetik meg senkinek, hogy a tanításért más bárkit is fogsággal vagy helytől való megfosztással fenyegetsen; mert a hit Istennek ajándéka, az hallásból leszen, mely hallás Istennek ígéje által vagyon.“

E hires törvénycikk szerezte meg Erdélynek hangzatos epitheton oransát: „a vallásszabadság klasszikus földje“. A hagyományos, sokat vitatott, mert önmagához igen sokszor következtelen, erdélyi szabadelvűség gyökerei János Zsigmond országlásáig nyulnak vissza. A magyar történettudománynak és az ebből táplálkozó politikai tudatnak Nagy Lajos és Mátyás Király az eszményképei. Mikor „Három tenger vizében hunyt le Észak, Kelet, Dél hulló csillaga“ és mikor „nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára“. Csak mostanában kezdik észbe venni I. István intelmeit Imre herceghez a többnyelvű nemzetről, melyben az uralkodói nagyság mértékéül külső hódítások helyett az alattvalók jólétéről való gondoskodást s az ország lakóinak szellemi és anyagi fölemelését állítja fia elé ez a középkori, de már európai kitekintésű „országépítő“.

János Zsigmond mindmáig nem találkozott az utókor egyértelmű megbecsülésével. Felekezeti és pártszempontokból kap megvilágítást törékeny alakja. Az unitáriusok egekig magasztalják. A katolikusok gyöngé, befolyásolható, ide-oda ingadozó bábkirályt látnak benne, aki úgy táncolt, ahogy cselszövő udvari orvosa és hatalmas rábeszélő tehetségű udvari papja fiutyültek. Habsburgpártiak nem tudják megbocsátani, hogy miért nem érte be az I. Ferdinánd által Erdélyért és családi javaiért kárpótlásul átengedett két sziléziai hercegséggel, melyek közül a nagyobbik sem volt nagyobb egy erdélyi vármegyénél. Ha pedig már úgy fordult, hogy visszatért Erdélybe, miért nem mondott le fejedelmi, sőt királyi címéről s kormányozta volna Erdélyt, mint vajdaelődei, a „bécsi király“ fennhatósága alatt. Mintha egyedül rajta és nem a török szultánon

* Ha az igen rövid uralkodású Székely Mózesről eltekintünk.